

Nagovor na svečanem sprejemu ob dnevu človekovih pravic

Pravna fakulteta, Ljubljana, 10. 12. 2012

*Dr. Zdenka Čebašek – Travnik,
varuhinja človekovih pravic*

Spoštovane, spoštovani!

Na seji 20. decembra 2006 me je Državni zbor Republike Slovenije s 64 glasovi za in nobenim proti izvolil za varuhinjo človekovih pravic. S tem je napovedal novo obdobje v mojem poklicnem in osebnem življenju. Prehod iz medicine na področje varovanja človekovih pravic ni bil preprost. Kot specialistka psihiatrije in sistemska družinska terapevtka sem se znašla v svetu drugačnega, pretežno pravniškega jezika in načina razmišljanja. Sodelavce pravnike sem spodbujala, da svoje misli in ugotovitve povedo in zapišejo na način, ki bo razumljiv tudi za nas, »nepravnike«. Postopoma nam je uspelo navidezno oddaljena svetova prava in človeške psihe zblížati v načinu iskanja najboljših rešitev vse, ki so pri Varuhu človekovih pravic RS iskali pomoč.

Lotevali smo se tem, ki niso bile vedno povezane s človekovimi pravicami in temeljnimi svoboščinami na način, kot jih razume pravo, temveč so odpirale širši pogled na osebno dostojanstvo človeka. Revščina, pravica do zdravega življenjskega okolja, pravice bolnikov z duševnimi motnjami, pravice umirajočih ter njihovih bližnjih, so se povezovale s pravicami otrok, starejših ljudi, invalidov in hendikepiranih ter njihovo pravico do dejavnega sodelovanja pri reševanju težav, ki jih zadevajo.

Šest let, kolikor traja mandat varuha, je dolga doba, v kateri je mogoče veliko narediti, a je hkrati prekratka za uresničitev vseh dobrih zamisli. Mandat, ki se počasi izteka, bo pustil trajne sledi v obliki različnih projektov, od katerih jih bo nekaj prešlo v trajno obliko delovanja Varuha (na primer Državni preventivni mehanizem po Opcijskem protokolu h Konvenciji proti mučenju in drugim krutim, nečloveškim ali poniževalnim kaznim ali ravnanju), drugi so nastavek prihodnje zakonske ureditve (Zagovornik – glas otroka), tretji zaključek poglobljenega dela na določenem področju (okolje, Romi, pravice iz dela). Na široko smo odprli vrata za sodelovanje z nevladnimi organizacijami in civilno družbo ter z njihovimi predstavniki dodatno osvetlili številne teme, najbolj poudarjeno na področju skrbi za zdravo življenjsko okolje.

Odločila sem se, da prej pripravljen nagovor s poudarki iz tega mandata nadomestim z mislimi o aktualnem dogajanju, pri čemer se bom le težko izognila povezavam s političnimi odločitvami.

Ko sem postala varuhinja človekovih pravic, sem iz prejetih pobud in pogovorov z ljudmi kmalu izluščila tri glavne smeri svojega delovanja, katerim sem dajala tudi osebni pomen. Že leta 2007 me je pretresla revščina, ki jo je le pozorni opazovalec lahko zaznal na različnih ravneh, zato sem na to vprašanje opozorila s strokovnim srečanjem, biltenom in priporočili že leta 2008. Tako smo zapisali: *Varuh priporoča pripravo analize ustreznosti določitve minimalnih življenjskih stroškov, pridobitev podatkov o realni stopnji revščine v Sloveniji ter oblikovanje in sprejetje nacionalne strategije za odpravo revščine in njenih pojavnih oblik.* Priporočilo je v državnem zboru bilo sprejeto, rezultate njegovega (ne)uresničevanja pa lahko spremljamo vsak dan.

Druga vodilna tema mojega delovanja so bile in so pravice otrok. O tem pričajo številni posveti, tudi mednarodni, publikacije in priporočila ter seveda naš projekt *Zagovornik – glas otroka*, o katerem smo razpravljali danes dopoldne. Prepričana sem, da z zagovorniki nismo vpeljali le novega načina za uveljavitev otrokovih pravic, temveč tudi resnično pomoč otrokom, ki se znajdejo v vrtincu različnih postopkov. Naša podpora Družinskemu zakoniku je temeljila predvsem na zagotavljanju pravic otrok, ne glede na to, kakšen je socialni ali materialni status njihovih staršev.

Skrb za varovanje okolja in vprašanje, kaj lahko na tem področju naredim kot varuhinja človekovih pravic, nas je pripeljala do poglobljenega dela, katerega rezultat so bile mednarodne konference, bilten in zbornik *Okolje in človekove pravice: Sodelovanje javnosti v okoljskih zadevah - teorija in praksa*. Največji učinek pa smo dosegli s tem, da smo odprli vrata za sodelovanje s civilno družbo, predvsem z nevladnimi organizacijami. Degradirano naravno okolje v Mežiški in Celjski kotlini ter v Zasavju mora dobiti ustrezne zakonodajne rešitve za pomoč tamkaj živečim prebivalcem. Odlašanje in iskanje izgovorov samo otežuje razmere.

Minule tedne se srečujemo s protesti v številnih slovenskih mestih. Kot varuhinja človekovih pravic ne morem in ne smem ostati brez odziva, saj ravno ti dogodki ponovno odpirajo številna nerešena vprašanja. Ne le tistih, ki jih s plakati in vzkliki izražajo protestniki in na katera bo treba odgovoriti s strani nagovorjenih politikov. Skrbi me predvsem nasilje, ki so ga doživeli udeleženci protestov. Kaj se dogaja v glavah ljudi, ki pridejo v množico z enim samim namenom – prizadeti tamkaj prisotne. Policisti, večinoma brez pravih izkušenj s podobnimi situacijami, so morali poskrbeti za varnost ljudi in premoženja. Ali so pri tem prekoračili svoja pooblastila, bodo ugotovili pristojni. Poudariti pa je treba, da so na račun lastnih poškodb preprečili še hujše posledice, zato je treba razumeti njihovo ogorčenje nad odločitvijo tožilstva, ki ni predlagalo pripora za prepoznanje in že prej znane izgreznike. Sporočilo te odločitve sicer lahko razumemo kot visok standard varovanja človekovih pravic teh nasilnežev. Vendar je treba biti jassen – vsi mi imamo pravico živeti v okolju brez nasilja, država in njeni organi pa so dolžni poskrbeti, da se delovanje nasilnežev čim bolj omeji.

Nedorečeno ostaja tudi vprašanje sovražnega govora. O njegovi pojavnosti in razširjenosti v Sloveniji se lahko prepričamo sami. Tudi o sodni praksi, ki je na tem področju skorajda ni. Zato ponovno ponavljam predlog, da bi se sovražni govor opredelil kot prekršek. S tem bi se olajšalo sankcioniranje, predvsem pa okrepilo sporočilo kršiteljem, da bodo morali za takšno ravnanje prevzeti osebno odgovornost.

Ko govorim o odgovornosti, ki naj bi jo izkazovali tudi politiki in mediji, ne morem mimo sklica kasneje preklicane nujne seje Odbora državnega zbora za izobraževanje, znanost, kulturo, šport in mladino, na kateri naj bi razpravljali o pozivanju k nestrpnosti in nasilju v nekaterih medijih, ki da so *»svoj prostor odprli izjavam, ki so tolerirale, razpihvale ali celo pomenile neposredno izzivanje k nasilju«*. Kot je poročal eden od medijev, naj bi očitki poslancev leteli predvsem na programski svet RTV in varuhinjo človekovih pravic. Gradiva za nujno sejo, na kateri naj bi se razpravljalo o moji dejavnosti, nisem dobila, kar precej pove o aktualnih demokratičnih standardih. Ne glede na ta zaplet pa tudi danes, ob dnevu človekovih pravic ponovno izjavljam, da nasprotujem vsakršnemu nasilju, ne glede na to, kje, v kakšnih razmerjih in v kakšni obliki se pojavi. To sporočilo je stalnica mojega življenja, ne le mandata varuhinje človekovih pravic. Zato odločno zavračam vse navedbe, ki hočejo moje besede izrabiti za svoje politične cilje.

Po skoraj šestih letih v vlogi varuhinje človekovih pravic, ombudsmanke, kot pravijo nekateri, mnogo bolje poznam človekove pravice in temeljne svoboščine ter poti za njihovo uveljavitev. V tem obdobju sem spoznala veliko ljudi, ki so naklonjeni mojemu načinu dela in razmišljanja, pa tudi nekaj sovražnikov, ki bolj ali manj odkrito izražajo svoje kritike, pa tudi čisto osebne grožnje. Želim si, da bi v naslednjem mandatu kritike, ki bodo namenjene varuhu, postale bolj konstruktivne, usmerjene v večanje pravne varnosti in učinkovitega varovanja človekovih pravic in temeljnih svoboščin - vse v okviru pristojnosti, ki so dane varuhu po Zakonu o varuhu človekovih pravic.

Današnji večer naj mine v pogovoru o človekovih pravicah in temeljnih svoboščinah. Misli o tem prenesite v okolje, kjer delate in živite. In ne pozabimo: gre za pravice nas vseh.